

Тема 4
Спостереження та
експеримент як методи збору
інформації в політологічних
дослідженнях

ПЛАН

- Сутність та види спостереження
- Особливості політологічного спостереження, його переваги та недоліки
- Поняття, види та валідність експерименту

Спостереження в емпіричних дослідженнях - це спрямоване, систематичне, безпосереднє візуальне сприйняття і реєстрація значущих з точки зору цілей дослідження соціальних процесів, які піддаються контролю та перевірці

Проблеми, які породжує спостереження як вид збору інформації:

1. Обмеження часу збору інформації термінами події, що відбувається
2. Зв'язок спостерігача з об'єктом спостереження
3. Емоційний характер сприйняття і неминучість впливу на результати соціального і політичного досвіду спостерігача
4. Прихованість деяких фактів від безпосереднього спостереження
5. Вплив на поведінку людей самого факту присутності спостерігача

Для успішного проведення спостереження необхідно:

- *Чітко визначене і сформульоване завдання*
- *Має бути спланованим*
- *Увага спостерігача лише на явищах, характерних ознаках та зв'язках, що його цікавлять*
- *Активність спостерігача, який не лише сприймає, а й аналізує об'єкти, ознаки та зв'язки, що становлять інтерес*
- *Систематичність спостереження*
- *Спостерігач повинен мати життєвий досвід (залучати старше 30 років)*
- *Спостерігач має мати деяку схожість зі спостережуваними*
- *Спостерігач має мати високий соціальний інтелект (розуміння соціальних процесів)*
- *Особистість дослідника повинна бути складною та багатопланою*
- *Спостерігач під час проведення спостереження повинен вміти абстрагуватися від інших проблем*
- ...

Результат спостереження – опис – фіксування засобами природної та штучної мови вихідних даних про об'єкт, що вивчають

Функції:

- Фіксація фактів, накопичення емпіричного матеріалу, інформації щодо досліджуваного об'єкта
- Попередня класифікація зафіксованих фактів
- Перевірка гіпотез та теорій

Види спостереження

1. Контрольоване-неконтрольоване: в неконтрольованому акцент на описі «соціальної атмосфери», часто відсутній попередній план, заздалегідь визначається лише об'єкт спостереження; контроль забезпечується збільшенням числа спостерігачів і порівнянням їх вражень. Неконтрольоване допомагає визначити проблему, яку згодом можна піддати контрольованому спостереженню

2. Включене-невключене: невключене фіксує факти «відкритої поведінки», має недолік небезпеки неправильного трактування ситуації; при включеному спостерігач контактує з досліджуваними людьми (характер участі може бути: або справжня мета і роль спостерігача невідомі групі; або називає групі іншу мету спостереження; або контакт мінімальний і спостерігач не приховує своїх намірів)

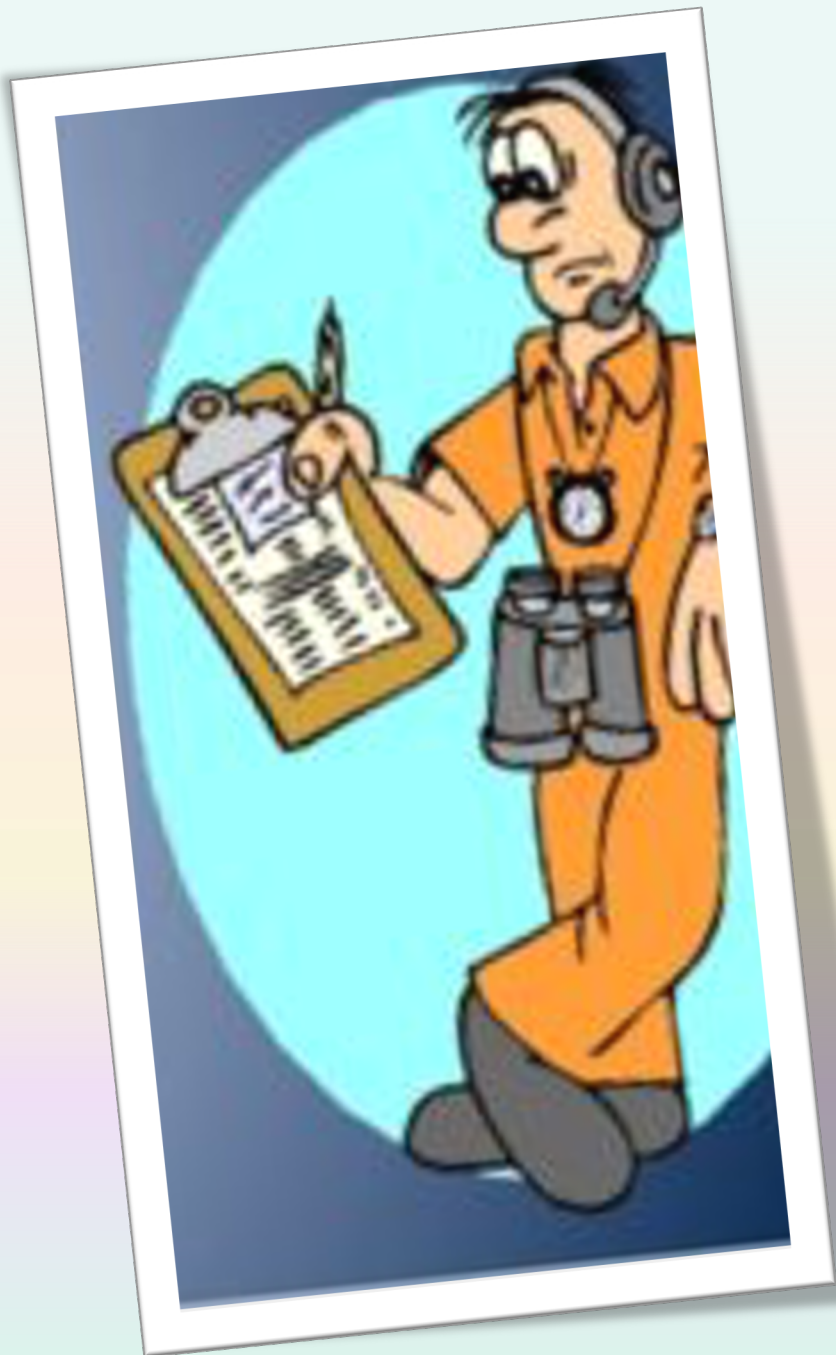

3. Приховане-відкрите: при прихованому учасники не здогадуються про присутність дослідника, при відкритому спостерігач повідомляє про свої наміри

4. Випадкове-систематичне: випадкове - це заздалегідь незапланований прояв діяльності; систематичне - фіксація дій протягом певного часу

5. Польове-лабораторне: польове в «реальному житті», використовується в розвідувальних та аналітичних дослідженнях; в лабораторних умови задаються дослідником

6. Структуроване-неструктуроване:
розрізняються ступенем формалізації карт спостереження і стандартизацією звіту

7. Короткострокове-довгострокове:
короткострокові проводяться на першій стадії формулювання гіпотез чи контролю і поповнення даних, отриманих іншими методами; довгострокові тривають багато місяців і років, простежують масштабні процеси або події

8. Одномоментне-панельне

9. Самоспостереження

Параметри ситуації спостереження

Найскладнішим етапом включеного неструктурованого спостереження є:

входження дослідника в ситуацію, ситуація «неформального спілкування», поява ключового інформатора

Для успішного проведення спостереження надзвичайно важливою є особистісна ідентичність фахівця з досліджуваною групою

При проникненні у формальну, добре організовану структуру (наприклад, партію) ключовими фігурами виявляються «стражники», люди, що володіють високим статусом і забезпечують формальний дозвіл на доступ в організацію

На що дослідник повинен звертати увагу при проведенні неструктурованого спостереження (параметри ситуації спостереження):

*1. **Спостережувані:** чисельність, ознаки статусу, ступінь знайомства, переважання формальних або неформальних відносин між ними, структура угруповань*

*2. **Середовище** (ситуація): місце, провокована соціальна поведінка, очікувані та несподівані форми поведінки*

*3. **Цілі:** наявність формальних або випадкових неформальних цілей, збіг чи антагонізм цілей різних учасників*

4. Соціальна поведінка: що і як роблять учасники події, стимули, що провокують ту або іншу форму поведінки, досліджується об'єкт конкретної форми поведінки (на кого або на що вона спрямована), як діє спостережуваний (необхідно відобразити гучність, напруженість, суперечливість мови, жестикуляцію, плач, сміх тощо), дається опис напруженості (прояви), стійкості, емоційності, тривалості певної форми поведінки та ефекти від даної поведінки

5. Частота і тривалість ситуації: коли виникла ситуація, як довго вона тривала, чи є вона унікальною або повторюється, як часто виникає, наскільки типова, що її провокує

При **проведенні структурованого спостереження** заздалегідь створюється система карт і таблиць, за допомогою яких можна ретельно і детально фіксувати події, що відбуваються. Очевидно, що подібними методичними матеріалами можна користуватися тільки в добре вивчених ситуаціях, коли невелика ймовірність виникнення непередбачуваних подій

Техніка реєстрації подій в ході зібрань

Використовуються різні бланки для:

- Оцінки ситуації перед початком зібрання
- Оцінки організаційного періоду
- Фіксації дій доповідачів і промовців
- Реєстрації реакцій аудиторії на виступи
- Опису загальної ситуації під час дискусії
- Опису ситуації під час прийняття рішень
- Опису обговорення поправок і доповнень до проєкту рішення
- Опису ситуації після закінчення зібрання
- Опису загальної характеристики зібрання

- Процедура спостереження...
- Фіксація інформації (протокол, картка спостерігача або таблиця спостереження з можливим кодуванням цифрами) за вимогами: запис (крім включеного спостереження) проводиться в момент спостереження на місці; у тексті звіту обов'язково вказують, що є власне спостереженням, а що інтерпретацією

Зазвичай використовують дві робочі таблиці

Таблиця №1 допомагає оцінити ставлення учасників зібрання до промовця

У кожному рядку елементів спостережувальної поведінки подана 6-членна номінальна шкала: 1-президія зборів; 2-більшість аудиторії; 3-половина аудиторії; 4-меншість аудиторії; 5-декілька людей; 6-одна або дві людини

Таблиця №2 допомагає провести хронометраж і відтворити повну картину того, що відбулося

Таблиця №1

Елементи спостережувальної поведінки		Сила прояву реакції у відповідних групах	Примітки спостерігача
А	Соціальні репліки та аплодисменти	1_2_3_4_5_6	
В	Несхвальні репліки	1_2_3_4_5_6	
С	Вимоги додаткової інформації	1_2_3_4_5_6	
Д	Розмови на тему обговорення	1_2_3_4_5_6	
Е	Питання до промовця	1_2_3_4_5_6	
Ф	Відсутність реакції (нейтральне або індіферентне ставлення)	1_2_3_4_5_6	
Г	Заклики до дотримання порядку	1_2_3_4_5_6	
Н	Заклики дотримання регламенту	1_2_3_4_5_6	
І	Розмови, тему яких неможливо визначити	1_2_3_4_5_6	
Ж	Постійні розмови	1_2_3_4_5_6	
К	Заняття сторонніми справами	1_2_3_4_5_6	

Особливості політологічного спостереження

- 1.** Спрямованість на соціально та політично важливі об'єкти
- 2.** Цілеспрямованість, організованість та систематичність
- 3.** Широта та глибина
- 4.** Чітке фіксування і придатність до відтворення отриманих результатів
- 5.** Дотримання об'єктивності

Переваги політологічного спостереження

- 1. Безпосередність сприйняття*
- 2. Можливість відобразити конкретну поведінку реальних груп людей*
- 3. Незалежність від готовності спостережувальних осіб висловлюватися про себе*
- 4. Багатомірність охоплення*

Недоліки (обмеження) політологічного спостереження

- 1. Настрій спостерігача*
- 2. Соціальний стан спостерігача*
- 3. Очікування спостерігача*
- 4. Комплексність спостереження*
- 5. Одноразовість спостережуваних обставин*
- 6. Особисте знайомство дослідника зі спостережуваними*
- 7. Фіксування замість реальних фактів їх трактувань та оцінок*
- 8. Психологічна втома*
- 9. «Гало-ефект»*
- 10. Поблажливість*
- 11. «Ефект ревізора»*
- 12. Помилка «середини»*
- 13. Логічні помилки*
- 14. Помилка контрасту*
- 15. Невідповідність ситуації спостереження демонстрованим якостям, присутність третіх осіб*
- 16. Обмеженість кола піддослідних осіб*
- 17. Витрати часу, людських, матеріальних і фінансових ресурсів*
- 18. Високі вимоги до кваліфікації політолога*

У структурі політологічного спостереження виокремлюють такі етапи:

- 1. Визначення об'єкта та предмета спостереження, його одиниць, мети, постановки задач*
- 2. Забезпечення доступу до спостережуваної ситуації, отримання дозволів тощо*
- 3. Вибір способу (виду) спостереження і розробка його процедури*
- 4. Підготовка технічного устаткування і документів*
- 5. Проведення спостереження і збирання даних, накопичення інформації*
- 6. Запис результатів, короточасні записи «за гарячими слідами», заповнення спеціальних карток тощо*
- 7. Заповнення протоколів спостереження, ведення щоденника спостереження, використання відео-, фото-, кіно- і звукової апаратури*
- 8. Контроль за спостереженням, що припускає звертання до документів, інших подібних досліджень, проведення повторних спостережень*
- 9. Складання звіту про спостереження, який має містити основні положення програми спостереження, характеристику часу, місця, ситуації, інформацію про спосіб спостереження і докладні описи спостережуваних фактів, інтерпретація результатів спостереження*

*Поняття, види та валідність
експерименту*

Експеримент – 1) засіб отримання нових знань (метод пізнання) 2) спосіб зміни соціальної дійсності, випробування передових ідей, досвіду, програми тощо

Експеримент антагоністичний спостереженню!!!

Експеримент сформувався і існує як метод перевірки гіпотези, заснованої на теоретичних уявленнях про зв'язок між характеристиками явища, що вивчається

В методологічному плані виокремлення експериментальних змінних – результат попереднього теоретичного аналізу об'єкта

І ті з них, на які спрямований вплив дослідника, називаються контрольованими та незалежними

Методична частина експерименту має 5 етапів:

- 1. На основі поставленої мети дослідження і підготовленої програми створюють 2 групи – експериментальну (вчений втручається) і контрольну (вчений не втручається)*
- 2. Підбір осіб до груп*
- 3. Дві групи проходять т.зв. «претест»*
- 4. Вводяться незалежні зміни (які заплановані)*
- 5. Вимірюються залежні змінні (наслідки нововведень)*

Поняття та умови експерименту

«Натуральні експерименти» – сфера політичної практики, коли як піддослідні виступають мільйони людей, а наслідки найчастіше виявляються неврахованими або прямо протилежними тим, на які розраховували експериментатори (реформи мають схожий характер)

Класичний науковий експеримент передбачає відтворюваність результатів, можливість виміряти основні параметри, при яких ставиться експеримент

Експеримент – частина дослідження, яка припускає маніпулювання змінними та дозволяє спостерігати ефекти, вироблені цим впливом на інші змінні

Мета експерименту – перевірка гіпотез про причинно-наслідковий зв'язок між явищами; у власне політичних дослідженнях він застосовується рідко

Ситуація експерименту повинна підпорядковуватися 3м вимогам:

- 1) Причина повинна передувати в часі ефекту*
- 2) Вплив повинен бути статистично пов'язаний з ефектом*
- 3) Не повинно існувати альтернативного правдоподібного пояснення появи ефекту В крім причини А*

Експериментальне доведення гіпотези будується на чотирьох логічних схемах, одна з яких – «метод єдиної відмінності». Він найчастіше використовується саме в політичних експериментах

*У ході підготовки виборчих кампаній для вивчення семантики політичної свідомості виборців використовують **асоціативний експеримент**: піддослідному пред'являють слово-стимул, а він повинен сказати перші асоціації, що прийшли на думку (або відносяться до того ж класу, що і слово-стимул, або ж до іншого класу). На основі піддослідних асоціацій будують таблицю частотного розподілу слів-асоціацій на кожен стимул. Розраховують коефіцієнт, за допомогою якого визначають ступінь подібності об'єктів аналізу*

При проведенні політичних досліджень, наприклад опитування громадської думки з метою з'ясування електоральних намірів громадян, часто використовуються **методичні експерименти** для з'ясування того, як впливають на відповіді респондентів місце розташування (локалізація) питання в анкеті або опитувальнику і перелік обговорюваних тем

Будь-який експеримент повинен відповідати вимогам **внутрішньої валідності** (впевненість у тому, що саме досліджуваний чинник впливає на зміну об'єкта або ситуації) і **зовнішньої валідності** (доказ закономірності зміни, що відбуваються)

Чинники, які становлять загрозу внутрішньої валідності:

- Фон
- Природний розвиток
- Ефект тестування
- Експериментальна похибка
- Статистична регресія
- Принципи відбору піддослідних
- Відсіювання учасників у ході експерименту
- Взаємодія чинника відбору з природним розвитком

Зовнішній валідності загрожують

- Ефект впливу чинника відбору та експериментального впливу*
- Умови організації експерименту, що викликають реакцію піддослідних на експеримент*
- Взаємна інтерференція (накладання) експериментальних впливів (вплив попередніх впливів зазвичай не зникає)*

ДЯКУЮ!

